

Sosiaali- ja terveysministeriö
Kirjaamo
PL33
00023 VALTIONEUVOSTO

Tausta

Laissa sosiaali- ja terveysalan yhdistysten ja säätiöiden rahoituksesta (3.3.2023/284) ja sen 6§:ssä säädetään sosiaali- ja terveysjärjestöjen neuvottelukunnasta ja sen arviointi- ja avustusjaostosta (myöhemmin arviointi- ja avustusjaosto tai jaosto), jotka valtioneuvosto asettaa neljäksi vuodeksi kerrallaan.

Arviointi- ja avustusjaoston tehtävänä on antaa sosiaali- ja terveysministeriölle lausuntoja terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen myönnettävien avustusten jaosta sekä tehdä arviointeja avustettavien järjestöjen toiminnasta.

Valtioneuvoston asetuksen 1059/2023 18§:ssä määritellään arviointi- ja avustusjaoston kokoonpanosta: arviointi- ja avustusjaostossa on puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja sekä enintään viisi muuta jäsentä ja näillä henkilökohtaiset varajäsenet. Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut 22.4.2021 päätöksellään jaoston toimikaudelle 23.4.2021–22.4.2025.

Lausunnon antamisen hetkellä arviointi- ja avustusjaostoon kuuluu puheenjohtaja, varapuheenjohtaja sekä viisi jäsentä, joille kullekin on nimetty varajäsen. Jaoston puheenjohtajaksi on nimitetty vastuullisuusjohtaja Satu Niemelä ja varapuheenjohtajaksi pääsihteeri Kari Anttila. Lisäksi jäseniksi ja varajäseniksi ovat nimitetty seuraavat henkilöt (henkilökohtaiset varajäsenet suluissa): professori Tiina Laatikainen (etuuspäällikkö Tuula Ahlgren), professori (h.c.) Lasse Murto (kirkkoherra Riikka Reina), johtaja Hanna-Maija Kause (professor Helena Blomberg-Kroll), sosiaalineuvos Stefan Mutanen (sosionomi Hannu Partanen) sekä erityisasiantuntija Tarja Tenkula (sosiaalineuvos Maija Perho).

Lausuntopyyntö

Sosiaali- ja terveysministeriö on pyytänyt 4.12.2024 arviointi- ja avustusjaostoa antamaan lausunnon Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (myöhemmin STEAn) avustusehdotuksesta koskien vuoden 2025 avustusehdotusta.

Valtionavustuslain (688/2001), sosiaali- ja terveysalan yhdistysten ja säätiöiden rahoituksesta annetun lain (3.3.2023/284) sekä valtioneuvoston asetuksen (1059/2023) nojalla avustuksia voidaan myöntää valtion talousarviossa sosiaali- ja terveysalan yhdistysten ja säätiöiden rahoitusta varten osoitetuista varoista sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen huomioiden erityisesti toiminnan yleishyödyllisyys, yhteiskunnallinen tarve ja käytettävissä oleva

määräraha. Avustusta voidaan myöntää sosiaali- ja terveysalalla toimiville oikeuskelpoisille yleishyödyllisille yhdistyksille ja säätiöille.

Materiaalin käsittely

Lausunnon antamista varten arviointi- ja avustusjaosto on saanut vuotta 2025 koskevan STEAn avustusehdotuksen, joka sisältää kunkin avustuskohteen käyttötarkoituksen, vuodelle 2024 myönnetyn summan sekä mahdollisen ohjeellisen avustussuunnitelman vuodelle 2025, vuodelle 2025 haetun euromäärän sekä vuodelle 2025 ehdotetun euromäärän. Aiemmista vuosista poiketen STEA-avustuksille ei ollut määritelty ohjeellisia avustussuunnitelmia, joten avustusten tulevaisuutta ei ollut mahdollista arvioida.

Tämän lisäksi tiedoksi on saatu haettavan toiminnan toiminta-alue, järjestön järjestöluokka, hakemustyyppi sekä valmistelijan perustelut avustuskohteen avustusehdotukselle sekä muita aineiston käsittelyä helpottavia luokitteluja.

Jaoston toiminta

Avustusehdotus on esitelty jaoston kokouksessa 3.12.2024, minkä jälkeen jaosto on tutustunut avustusehdotukseen avustuskohteittain. Jaoston jäsenillä on ollut mahdollisuus esittää yleisiä tai kohdekohtaisia kysymyksiä. STEA on vastannut esitettyihin kysymyksiin kirjallisesti ja esitellyt vastaukset suullisesti 9.12, 12.12. ja 16.12. pidetyissä kokouksissa.

Avustusehdotuksen valmistelu on koko vuoden mittainen prosessi ja jaosto on vuoden kuluessa kokoontunut kuulemaan ajankohtaista ehdotuksen valmistelun prosessiin ja reunaehtoihin liittyvää informaatiota. Lisäksi jaosto on vuoden aikana kokoontunut yhteiseen tapaamiseen neuvottelukunnan kanssa 7.6.2024.

Jaosto ei ole lausunnossaan ottanut kantaa yksittäisiin avustuskohteisiin, vaan on sen sijaan kiinnittänyt huomiota laajempiin kokonaisuuksiin. Jaoston työskentelyyn on osallistunut sekä varsinaiset- että varajäsenet.

Avustusehdotus ei ole päätös, eikä avustusehdotukseen voi hakea oikaisua. Järjestö on voinut kuitenkin halutessaan ilmaista kannanottonsa STM:n kirjaamoon. Kannanotot avustusehdotuksesta ja oikaisupyynnöt avustuspäätöksestä käsittelee sosiaali- ja terveysministeriö. Jaosto ei käsittele jaoston jäsenille tulleita kannanottoja.

Järjestöjen merkitys hyvinvointiyhteiskunnassa

Suomalaisen hyvinvointivaltion synty sijoittuu 1950- ja 1960- luvuille, jolloin sote-järjestöjen tarjoama kumppanuus valtiolle ja kunnille oli korvaamatonta suomalaista hyvinvointimallia rakennettaessa. Maahan alkoi syntyä kiihtyvällä tahdilla paikallisia, alueellisia ja valtakunnallisia järjestöjä. Palvelujärjestelmän toimivuus vaati sote-järjestöjen kaltaisia joustavia ja nopealiikkeisiä arjen asiantuntijoita sekä palvelujen sisältöjen suunnitteluun että myös niiden tarjoamiseen.

Hyvinvointivaltiota rakennettaessa tilapäinen julkisten kustannusten kasvattaminen katsottiin oikeutetuksi, jos uudistukset pidemmällä aikavälillä tuottavat konkreettista taloudellista hyötyä.

Järjestötyön piirissä kehitettyjä innovatiivisia toimintamalleja ovat esimerkiksi neuvolajärjestelmä, matalan kynnyksen kohtaamispaikat ja kokemusasiantuntijatoiminta. Lisäksi järjestöt ovat olleet mukana kehittämässä julkisen ja järjestötyön yhdistävää perhekeskustoimintaa. Sote-järjestöjen toiminnan vahvuus on ollut ja on niiden innovatiivisuudessa, ketteryudessa ja asiakaskunnan tarpeisiin räätälöidyssä vertais- ja vapaaehtoistyössä. Sote-järjestöjen toiminta ja esimerkiksi yhteisöllisyyttä vahvistavat vertaistuen muodot ovat vähentäneet julkisen palvelun tarvetta. Ennen kaikkea tärkein tulos on tuen ja avun tarpeessa olleiden elämänlaadun koheneminen.

Ne sosiaaliset ja terveydelliset ongelmat, jotka kansalaisjärjestöjen taloudellisten toimintaedellytysten heikentyessä jäävät hoitamatta, kaatuvat julkisen sektorin kontolle. On erittäin suuri riski sille, että resurssien heikkeneminen terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseksi heijastuu negatiivisesti kustannuksiin julkisissa palveluissa. Järjestörahoituksen epäselvä tulevaisuus on vaarantamassa perinteisen suomalaisen hyvinvointimallin selviytymisen.

Avustusmäärärahojen leikkaukset haastavat reagoinnin yhteiskunnallisiin tarpeisiin

Jaoston näkemyksen mukaan vuoden 2025 avustusehdotuksen valmisteluprosessi on ollut hyvin poikkeava verrattuna jaoston toimikauden aikaisiin aikaisempiin jakoprosesseihin. Suurin muutos liittyy avustusten kokonaismäärän leikkaamiseen suurempana ja nopeammin kuin parlamentaarisesti oli sovittu tai hallitusohjelmaan kirjattu. Leikkauksen suuruus jo vuonna 2025 on 79,5 miljoonaa euroa.

Jaosto näkee, että kokonaisuudessaan leikkaukset vuodelle 2025 kohdistuvat kohtuuttoman suurina ja varoittamatta STEAn kautta avustusta saaviin järjestöihin ja toimijoihin. Järjestöillä tulisi olla riittävä aika toimintojen sopeuttamiseen, jotta negatiiviset vaikutukset järjestön toimintaedellytyksiin sekä kohderyhmille on mahdollista minimoida. Leikkausten liian nopea toteuttaminen sekä ohjeellisten

avustussuunnitelmien puuttuminen tuovat moninkertaisen haasteen järjestöjen ennakointi- ja sopeuttamismahdollisuuksiin.

Jaettavan avustusmäärän lasku näkyy 2025 vuoden avustusehdotuksessa erityisesti siten, että uusien avustusten hakua rajattiin merkittävästi. Rajaus koski esimerkiksi haettavia avustustilajeja. Lisäksi avustushaku oli kohdennettu vain ennalta määriteltyihin painopisteisiin. Uusien hankkeiden osuus avustuskokonaisuudesta on vain noin kuusi prosenttia. Uusia avustuksen saajia on avustusehdotuksessa vain viisi, kun niitä vuoden 2024 ehdotuksessa oli 40. Tämän lisäksi jatkuvaluonteisiin ay- ja ak-avustuksiin on tehty merkittäviä avustustason leikkauksia, jotka ensimmäisessä vaiheessa koskevat noin 38 prosenttia avustusta saavista järjestöistä.

Lisäksi on tiedossa, että tulevina vuosina STEA-avustuksista terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseksi leikataan edelleen. Tämä tarkoittaa sitä, että vuoteen 2027 mennessä avustusmäärän taso laskee 130 miljoonaa euroa eli noin kolmasosan verrattuna vuoden 2024 avustustasoon. Vuosien 2025–2027 aikana järjestöjen toteuttamaa toimintaa rahoitetaan kumulatiivisesti 315 miljoonaa euroa vähemmän vuoden 2024 tasoon nähden.

Avustusmäärät tulevina vuosina:

2024	2025	2026	2027
384 M€	304 M€	278,5 M€	252,8 M€

Avustusmäärien lasku on erityisen huolestuttavaa uusien hankkeiden ja toimijoiden näkökulmasta. Jaosto näkee, että uusien avustushakujen rajaaminen johtaa pahimmillaan suljettuun edunsaajajärjestelmään tai merkittävästi heikentää uusien innovaatioiden syntymistä tai joustavaa reagoitua muuttuviin yhteiskunnallisiin tarpeisiin.

Lisäksi hyvinvointialueet kipuilevat säästöjen kanssa, ja osa tukea ja apua tarvitsevista saavat sitä vasta siinä vaiheessa, kun ongelmat ovat jo todella vakavia. Siksi päätettyjen leikkausten taso ei tunnu kansantaloudellisestikaan perustellulta negatiivisten seurausten valuessa hyvinvointialueiden vastuulle. Hyvinvointialueiden on vaikea kantaa lisävastuita omien säästöpaineidensa puristuksessa. Jaosto näkeekin leikkauksissa merkittävän riskin erilaisten haavoittuvien kohderyhmien järjestölähtöisen tuen mahdollistamisessa jatkossa.

Niukkenevien resurssien aikana korostuu parlamentaarinen tahto

Rahapeleihin ja niiden tuottojen jakamisperiaatteisiin on jo pitkään liittynyt päättäjien parlamentaariseen sopuun pyrkivä tapa toimia. Tällä on voitu toisaalta sitouttaa päättäjät pitkäkestoiseen ja ennakoitavaan avustuspolitiikkaan, vaikka valta valtioneuvostossa vaihtuisikin. Toisaalta alan järjestöt ovat voineet suunnitella toimiansa pitkäjänteisesti.

Parlamentaarinen seurantaryhmä pääsi vuonna 2022 sopuun rahoitustasosta vuosien 2024–2026 osalta samanaikaisesti, kun

uudesta rahapeliteutoilla rahoitettujen toimintojen rahoitusmallista ja rahoitustasosta sovittiin. Tavoitteena nyt jo käytössä olevassa rahoitusmallissa oli taata ennustettava, vakaa ja edunsaajien autonomian turvaava riittävä rahoitus.

Nykyinen esitys säästöistä sosiaali- ja terveysalan järjestöille ei ole kunnioittanut aiempaa parlamentaarisen käsittelyn periaatetta, vaan leikkaukset on toteutettu ilman parlamentaaristen työryhmien tai neuvottelukuntien evästystä. Käytäntö on uusi, samoin kuin valtioneuvoston valtiosihteerityöryhmän suora STEAn virkavalmisteluun puuttuminen eli poliittinen ohjaus. Utta on myös selvityshenkilön asettaminen tekemään selvitystä sosiaali- ja terveysjärjestöille myönnettävien avustusten linjauksista tulevina vuosina.

Vaikuttaa siltä, että rahoitusmalliuudistukseen vuonna 2022 liittyneet uhkakuvat ovat toteutumassa edunsaajien kannalta täysimääräisesti. Avustusjaosto ei pidä tätä kehitystä hyvänä. Toimijoiden ja päättäjien kannalta olisi jatkossa tärkeää, että toimintaympäristön muuttuessa linjauksista ja periaatteista sovittaisiin parlamentaarisesti ja lain mukaisesti STEAn itsenäistä valtionapuviranomaisen roolia kunnioittaen.

Aikataulut ja viestintä

Jaosto on aikaisemmissa lausunnoissaan kiinnittänyt huomiota avustustoiminnan ennakoitavuuteen. Ennakoitavuuden merkitys järjestötoiminnalle on kriittinen kohderyhmien laadukkaan tuen näkökulmasta. Resurssien lainmukaisen ja tehokkaan käytön näkökulmasta on keskeistä, että järjestöillä on riittävän aikaisessa vaiheessa tieto sekä suomeksi että ruotsiksi avustustoiminnan strategisista linjauksista, aikatauluista sekä muusta avustusten jakoon liittyvistä seikoista.

Resurssien pienentyessä tulisi järjestöjä kuulla niin avustusten suuntaamisessa kuin myös yksittäisten järjestöjen avustusten leikkausten kohdentamisessa, jotta kohderyhmien hyväksi tehtävä työ eli järjestöjen ydintoiminnot voidaan suojata mahdollisimman hyvin. On tärkeä kiinnittää huomiota siihen, että jäljellä oleva työpanos kohdentuu mahdollisimman tehokkaasti edunsaajien hyväksi. Esimerkiksi valtionavustuksiin liittyvien hakemusten ja raporttien tekoon kuluvan työn osuus on oltava kohtuullinen, jotta käytettävissä olevat resurssit suuntautuvat sinne, minne ne on tarkoitettu.

STEAn roolista

Jaosto pitää jatkossakin tärkeänä STEAn itsenäistä roolia avustusehdotuksen muodostamisessa. Järjestöjen arjen ja toiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi on tärkeää, että rahoitukseen liittyvä päätöksenteko on kaikilta osin riittävän ennakoitavaa ja että STEAn avustusehdotuksen laatimisen perusteet ovat läpinäkyvät.

Selkeiden ja avointen avustuskriteereiden kunnioittaminen sekä toimivat valmistelun, arvioinnin ja laillisuusvalvonnan prosessit tuottavat yhdessä

kokonaisuuden. Tämä kokonaisuus tukee järjestöjä perustehtävänsä mukaisen toiminnan toteuttamisessa ja auttaa järjestöjä vastaamaan kohderyhmiensä avun tarpeeseen.

Jaosto haluaa kiittää STEAn johtoa ja asiantuntijoita huolellisesti laaditusta avustusesityksestä ja siitä, että STEAn työskentelyote on keskusteleva ja konsultoiva. Avustusehdotuksen läpikäynnin yhteydessä jaosto sai esitettyihin kysymyksiin STEAn asiantuntijoilta kattavat ja huolella valmistellut vastaukset.

Helsingissä 18.12.2024,

Satu Niemelä, vastuullisuusjohtaja Osuuskunta Tradeka, jaoston puheenjohtaja
Kari Anttila, pääsihteeri, varapuheenjohtaja
Tiina Laatikainen, professori UEF, jaoston jäsen
Tuula Ahlgren, etuuspäällikkö KELA, varajäsen
Lasse Murto, professori (h.c.), jaoston jäsen
Riikka Reina, kirkkoherra Kallion seurakunta, varajäsen
Hanna-Maija Kause, johtaja Hyvinvointiala HALI ry, jaoston jäsen
Helena Blomberg-Kroll, professor Helsingfors universitet, varajäsen
Stefan Mutanen, sosiaalineuvos, jaoston jäsen
Hannu Partanen, sosionomi, varajäsen
Tarja Tenkula, erityisasiantuntija Hyvinvointialueyhtiö HYVIL Oy, jaoston jäsen
Maija Perho, sosiaalineuvos, varajäsen